

Denne fremstilling er baseret på s. 28–34 i G.B. Folland’s “Real Analysis” og på noter udarbejdet af Uffe Haagerup.

1 Eksistensen af Lebesguemålet på $\mathbb{R}$

Konstruktionen af Lebesguemålet går via ydre mål. Disse er knapt så fine som mål, ved det, at de ikke nødvendigvis er tælleligt additive, men blot tælleligt subadditive:

Definition 1 Et ydre mål μ^* på en mængde X er en funktion $\mu^*: P(X) \rightarrow [0, \infty]$, som opfylder

- (i) $\mu^*(\emptyset) = 0$,
- (ii) $\mu^*(A) \leq \mu^*(B)$, hvis $A, B \in P(X)$ og $A \subseteq B$,
- (iii) $\mu^*(\bigcup_{n=1}^{\infty} A_n) \leq \sum_{n=1}^{\infty} \mu^*(A_n)$ for enhver følge $\{A_n\}_{n=1}^{\infty} \subseteq P(X)$.

Til et ydre mål betragtes en særlig familie af delmængder af X :

Definition 2 Lad μ^* være et ydre mål på mængden X . En delmængde E af X kaldes μ^* -målelig, hvis der for alle $A \in P(X)$ gælder

$$\mu^*(A) = \mu^*(A \cap E) + \mu^*(A \cap \complement E). \quad (1)$$

Definition 1 (iii) giver $\mu^*(A) \leq \mu^*(A \cap E) + \mu^*(A \cap \complement E)$ for ethvert par $A, E \in P(X)$. Vi har derfor, at E er μ^* -målelig hvis og kun hvis den anden ulighed,

$$\mu^*(A) \geq \mu^*(A \cap E) + \mu^*(A \cap \complement E), \quad (2)$$

gælder for alle $A \in P(X)$.

Definition 3 En familie $\mathcal{A}$ af delmængder af en mængde X kaldes en algebra, hvis

- (i) $X \in \mathcal{A}$,
- (ii) $A \in \mathcal{A}$ medfører $\complement A \in \mathcal{A}$,
- (iii) $A, B \in \mathcal{A}$ medfører $A \cup B \in \mathcal{A}$.

Enhver σ -algebra er en algebra. Det modsatte gælder ikke, men vi har følgende lemma, hvis bevis overlades til læseren (= Opgave 1, som regnes til øvelserne):

Lemma 4 Lad $\mathcal{A}$ være en algebra på mængden X , og antag $\mathcal{A}$ er afsluttet under tællelige disjunkte foreninger, dvs. for alle følger $\{A_n\}_{n=1}^{\infty}$ af parvis disjunkte mængder i $\mathcal{A}$ gælder $\bigcup_{n=1}^{\infty} A_n \in \mathcal{A}$.

Da er $\mathcal{A}$ en σ -algebra.

Theorem 5 (Carathéodory's Sætning) *Lad μ^* være et ydre mål på en mængde X . Lad $\mathbb{E}$ være familien af alle μ^* -målelige delmængder af X . Lad μ være restriktionen af μ^* til $\mathbb{E}$, dvs. $\mu: \mathbb{E} \rightarrow [0, \infty]$ og $\mu(E) = \mu^*(E)$ for $E \in \mathbb{E}$.*

Da er $(X, \mathbb{E}, \mu)$ et målrum.

Bevis: Det skal vises, at $\mathbb{E}$ er en σ -algebra, og at μ er et mål på $\mathbb{E}$. Det følger umiddelbart af (1), at $E \in \mathbb{E}$ medfører $\complement E \in \mathbb{E}$, og at $\emptyset$ og X begge ligger i $\mathbb{E}$.

For $E, F \in \mathbb{E}$ og $A \in P(X)$ har vi

$$\begin{aligned}\mu^*(A) &= \mu^*(A \cap E) + \mu^*(A \cap \complement E) \\ &= \mu^*(A \cap E \cap F) + \mu^*(A \cap E \cap \complement F) + \mu^*(A \cap \complement E \cap F) + \mu^*(A \cap \complement E \cap \complement F) \\ &\geq \mu^*((A \cap E \cap F) \cup (A \cap E \cap \complement F) \cup (A \cap \complement E \cap F)) + \mu^*(A \cap \complement E \cap \complement F) \\ &= \mu^*(A \cap (E \cup F)) + \mu^*(A \cap \complement(E \cup F)).\end{aligned}$$

Dette viser, at $E, F \in \mathbb{E}$ medfører $E \cup F \in \mathbb{E}$. Det er nu vist, at $\mathbb{E}$ er en algebra.

Lad nu $\{E_n\}_{n=1}^\infty$ være en følge af parvis disjunkte mængder beliggende i $\mathbb{E}$. Sæt $F_n = \bigcup_{j=1}^n E_j$, og bemærk, at $F_n \in \mathbb{E}$, da $\mathbb{E}$ er en algebra. Sæt $F = \bigcup_{j=1}^\infty E_j$ ($= \bigcup_{n=1}^\infty F_n$). Hovedslaget, der skal udkæmpes i dette bevis, består i at vise:

$$\mu^*(A) = \mu^*(A \cap F) + \mu^*(A \cap \complement F) = \sum_{j=1}^\infty \mu^*(A \cap E_j) + \mu^*(A \cap \complement F), \quad (3)$$

for alle $A \in P(X)$.

For at se (3), bemærk først

$$A = (A \cap F) \cup (A \cap \complement F) = \left(\bigcup_{j=1}^\infty A \cap E_j \right) \cup (A \cap \complement F).$$

Sammen med Definition 1 (iii) giver dette

$$\mu^*(A) \leq \mu^*(A \cap F) + \mu^*(A \cap \complement F) \leq \sum_{j=1}^\infty \mu^*(A \cap E_j) + \mu^*(A \cap \complement F). \quad (4)$$

Omvendt, for alle $n \geq 2$ har vi

$$\mu^*(A \cap F_n) = \mu^*(A \cap F_n \cap E_n) + \mu^*(A \cap F_n \cap \complement E_n) = \mu^*(A \cap E_n) + \mu^*(A \cap F_{n-1}).$$

Det følger heraf ved induktion, at

$$\mu^*(A \cap F_n) = \sum_{j=1}^n \mu^*(A \cap E_j),$$

for alle $n \geq 1$. (Til grundtrinnet $n = 1$ benyttes at $F_1 = E_1$.) Ved at benytte $\complement F \subseteq \complement F_n$ og (ii) i Definition 1 får vi

$$\begin{aligned}\mu^*(A) &= \mu^*(A \cap F_n) + \mu^*(A \cap \complement F_n) \\ &= \sum_{j=1}^n \mu^*(A \cap E_j) + \mu^*(A \cap \complement F_n) \\ &\geq \sum_{j=1}^n \mu^*(A \cap E_j) + \mu^*(A \cap \complement F).\end{aligned}$$

Da dette gælder for alle $n \in \mathbb{N}$, har vi $\sum_{j=1}^{\infty} \mu^*(A \cap E_j) + \mu^*(A \cap \complement F) \leq \mu^*(A)$. Sammen med (4) viser dette (3).

Det følger umiddelbart af (3), at $F \in \mathbb{E}$. Derfor er $\mathbb{E}$ afsluttet under tællelige disjunkte foreninger, så $\mathbb{E}$ er en σ -algebra jvf. Lemma 4. Sættes $A = \bigcup_{j=1}^{\infty} E_j (= F)$ i (3), får vi

$$\mu\left(\bigcup_{j=1}^{\infty} E_j\right) = \sum_{j=1}^{\infty} \mu(E_j).$$

(Husk at $\mu(E) = \mu^*(E)$ for $E \in \mathbb{E}$.) Dette viser, at μ er et mål på σ -algebraen $\mathbb{E}$. $\square$

Vi vender os nu til konstruktionen af Lebesguemålet på den reelle akse.

Definition 6 Et h -interval er et delinterval af $\mathbb{R}$ af formen $(a, b]$, (a, ∞) , eller $\emptyset$, hvor $-\infty \leq a < b < \infty$. Mængden af alle h -intervaller benævnes med $\mathbb{I}$.

Bemærk, at hvis I er et h -interval, så er $\complement I$ enten igen et h -interval eller en disjunkt forening af to h -intervaller. Thi i tilfældet hvor $I = (a, b]$ og $-\infty < a < b < \infty$, da er $\complement I$ en disjunkt forening af to h -intervaller, og i alle andre tilfælde er $\complement I$ et h -interval. Snitmængden af to h -intervaller er igen et h -interval.

Definition 7 Definer $\ell: \mathbb{I} \rightarrow [0, \infty]$ ved

$$\ell((a, b]) = b - a, \quad \ell((a, \infty)) = \infty, \quad \ell(\emptyset) = 0.$$

Definer $m^*: P(\mathbb{R}) \rightarrow [0, \infty]$ ved

$$m^*(A) = \inf \left\{ \sum_{j=1}^{\infty} \ell(I_j) \mid I_j \in \mathbb{I}, \quad A \subseteq \bigcup_{j=1}^{\infty} I_j \right\}. \quad (5)$$

Strategien er nu at vise, at m^* er et ydre mål, at alle h -intervaller er m^* -målelige, og at $m^*(I) = \ell(I)$ for alle h -intervaller I . Dette gøres i nedenstående lemmaer. Herefter giver Carathéodory's sætning det ønskede resultat om eksistensen af Lebesguemålet (Theorem 13).

Lemma 8 m^* er et ydre mål.

Bevis: Det skal vises, at (i), (ii) og (iii) i Definition 1 holder. (ii) er en umiddelbar konsekvens af definitionen af m^* (overvej dette!). (i) indsættes let ved f.eks. at vælge $I_1 = I_2 = I_3 = \dots = \emptyset$.

For at vise (iii), lad $\{A_n\}_{n=1}^{\infty}$ være en vilkårlig følge i $P(\mathbb{R})$. Hvis $m^*(A_n) = \infty$ for mindst et n , så gælder uligheden $m^*(\bigcup_{n=1}^{\infty} A_n) \leq \sum_{n=1}^{\infty} m^*(A_n)$ trivelt. Antag derfor gerne, at $m^*(A_n) < \infty$ for alle n . Lad $\varepsilon > 0$. Find for alle n følger $\{I_{n,j}\}_{j=1}^{\infty}$ i $\mathbb{I}$, så

$$A_n \subseteq \bigcup_{j=1}^{\infty} I_{n,j}, \quad \sum_{j=1}^{\infty} \ell(I_{n,j}) \leq m^*(A_n) + 2^{-n}\varepsilon.$$

Da er $\{I_{n,j}\}_{j,n=1}^\infty$ en tællelig familie i $\mathbb{I}$, og

$$\bigcup_{j=1}^{\infty} A_n \subseteq \bigcup_{j,n=1}^{\infty} I_{n,j}, \quad \sum_{j,n=1}^{\infty} \ell(I_{n,j}) \leq \sum_{n=1}^{\infty} (m^*(A_n) + 2^{-n}\varepsilon) = \sum_{n=1}^{\infty} m^*(A_n) + \varepsilon.$$

Dette viser, at $m^*(\bigcup_{n=1}^{\infty} A_n) \leq \sum_{n=1}^{\infty} m^*(A_n) + \varepsilon$. Da dette holder for alle $\varepsilon > 0$ følger det ønskede: $m^*(\bigcup_{n=1}^{\infty} A_n) \leq \sum_{n=1}^{\infty} m^*(A_n)$. $\square$

Lemma 9 Alle h -intervaller er m^* -målelige.

Bevis: Lad I være et h -interval. Vi viser, at I er m^* -målelig ved at eftervise (2).

Lad $A \in P(\mathbb{R})$, og betragt hertil en vilkårlig følge $\{J_n\}_{n=1}^\infty$ af h -intervaller så $A \subseteq \bigcup_{n=1}^{\infty} J_n$. Som tidligere bemærket er $\complement I$ foreningen af to disjunkte h -intervaller I' og I'' (det ene af disse h -intervaller kunne være den tomme mængde). Sæt

$$K_n = I \cap J_n, \quad K'_n = I' \cap J_n, \quad K''_n = I'' \cap J_n.$$

Da er K_n, K'_n, K''_n parvis disjunkte h -intervaller, og $J_n = K_n \cup K'_n \cup K''_n$. Derfor er $\ell(J_n) = \ell(K_n) + \ell(K'_n) + \ell(K''_n)$ (overvej). Endvidere gælder

$$A \cap I \subseteq \bigcup_{n=1}^{\infty} K_n, \quad A \cap I' \subseteq \bigcup_{n=1}^{\infty} K'_n, \quad A \cap I'' \subseteq \bigcup_{n=1}^{\infty} K''_n.$$

Samlet har vi

$$\begin{aligned} \sum_{n=1}^{\infty} \ell(J_n) &= \sum_{n=1}^{\infty} \ell(K_n) + \sum_{n=1}^{\infty} \ell(K'_n) + \sum_{n=1}^{\infty} \ell(K''_n) \\ &\geq m^*(A \cap I) + m^*(A \cap I') + m^*(A \cap I''), \end{aligned}$$

hvor $\geq$ skyldes (5). Da overdækningen $\{J_n\}_{n=1}^\infty$ af A var vilkårlig, kan vi igen ifølge (5) konkludere, at

$$\begin{aligned} m^*(A) &\geq m^*(A \cap I) + m^*(A \cap I') + m^*(A \cap I'') \\ &\geq m^*(A \cap I) + m^*(A \cap (I' \cup I'')) \\ &= m^*(A \cap I) + m^*(A \cap \complement I). \end{aligned}$$

Det ses nu, at (2) er opfyldt, så I er m^* -målelig. $\square$

Lemma 10 Hvis

$$[a, b] \subseteq \bigcup_{j=1}^n (a_j, b_j),$$

hvor $a \leq b$ og $a_j < b_j$ for $j = 1, 2, \dots, n$, så er

$$b - a \leq \sum_{j=1}^n (b_j - a_j).$$

Bevis: Beviset føres ved induktion efter n . Overvej selv situationen for $n = 1$. Antag $n \geq 2$, at $[a, b] \subseteq \bigcup_{j=1}^n (a_j, b_j)$, og at påstanden i lemmaet er vist for alle overdækninger med færre end n intervaller. Find $j_0 \in \{1, 2, \dots, n\}$ så $a \in (a_{j_0}, b_{j_0})$. Hvis $b_{j_0} > b$, så er $[a, b] \subseteq (a_{j_0}, b_{j_0})$, og sagen er klar!

Antag $b_{j_0} \leq b$. Da er

$$[b_{j_0}, b] = [a, b] \setminus (a_{j_0}, b_{j_0}) \subseteq \bigcup_{j \neq j_0} (a_j, b_j).$$

Induktionsantagelsen giver derfor $b - b_{j_0} \leq \sum_{j \neq j_0} (b_j - a_j)$. Dermed har vi

$$\begin{aligned} b - a &= (b - b_{j_0}) + (b_{j_0} - a) \leq (b - b_{j_0}) + (b_{j_0} - a_{j_0}) \\ &\leq \sum_{j \neq j_0} (b_j - a_j) + (b_{j_0} - a_{j_0}) = \sum_{j=1}^n (b_j - a_j). \end{aligned} \quad \square$$

Lemma 11 *Lad $I, I_1, I_2, I_3, \dots$ være h -intervaller, således at $I \subseteq \bigcup_{n=1}^{\infty} I_n$. Da gælder*

$$\ell(I) \leq \sum_{n=1}^{\infty} \ell(I_n).$$

Bevis: Hvis $I = \emptyset$, så er der intet at vise. Antag derfor gerne, at $I \neq \emptyset$. Endvidere, hvis $\ell(I_n) = \infty$ for mindst et n , så er der heller intet at vise. Vi kan derfor også antage, at $\ell(I_n) < \infty$ for alle n . Dvs. $I_n = (a_n, b_n]$, hvor $-\infty < a_n < b_n < \infty$ (idet vi også smider alle tomme mængder blandt intervallerne $I_1, I_2, \dots$ ud).

Bemærk, at

$$\ell(I) = \sup\{b' - a' \mid a', b' \in I, a' < b'\}, \quad (6)$$

når $I \neq \emptyset$. Lad $a', b' \in I$ med $a' < b'$ være givet.

Lad $\varepsilon > 0$, og sæt $a'_n = a_n$, og $b'_n = b_n + \varepsilon 2^{-n}$. Da er $I_n = (a_n, b_n] \subseteq (a'_n, b'_n)$, så $[a', b'] \subseteq I \subseteq \bigcup_{j=1}^{\infty} (a'_j, b'_j)$. Da $[a', b']$ er kompakt giver Heine-Borel's sætning $[a', b'] \subseteq \bigcup_{j=1}^n (a'_j, b'_j)$ for et passende stort n .

Det følger nu fra Lemma 10, at

$$\begin{aligned} b' - a' &\leq \sum_{j=1}^n (b'_j - a'_j) \\ &\leq \sum_{j=1}^{\infty} (b_j + \varepsilon 2^{-j} - a_j) = \sum_{j=1}^{\infty} (\ell(I_j) + \varepsilon 2^{-j}) = \sum_{j=1}^{\infty} \ell(I_j) + \varepsilon. \end{aligned}$$

Da $\varepsilon > 0$ var vilkårlig, får vi $b' - a' \leq \sum_{j=1}^{\infty} \ell(I_j)$, og da a', b' også var vilkårlige følger det ønskede af (6). $\square$

Lemma 12 *For ethvert h -interval I er $m^*(I) = \ell(I)$.*

Bevis: Sæt $I_1 = I$, $I_2 = I_3 = \dots = \emptyset$. Da er $I_1, I_2, I_3, \dots$ h -intervaller og $I \subseteq \bigcup_{n=1}^{\infty} I_n$, så

$$m^*(I) \leq \sum_{n=1}^{\infty} \ell(I_n) = \ell(I)$$

ifølge definitionen af m^* . Omvendt, hvis $\{I_n\}_{n=1}^{\infty}$ er en følge af h -intervaller med $I \subseteq \bigcup_{n=1}^{\infty} I_n$, da er $\sum_{n=1}^{\infty} \ell(I_n) \geq \ell(I)$ ifølge Lemma 11. Dette viser, at $m^*(I) \geq \ell(I)$. $\square$

Theorem 13 *Der findes et målrum $(\mathbb{R}, \mathbb{L}, m)$, som opfylder $\mathbb{B}(\mathbb{R}) \subseteq \mathbb{L}$ og*

$$m((a, b]) = b - a,$$

for alle a, b med $-\infty \leq a < b < \infty$.

Bevis: Lad $\mathbb{L}$ være mængden af alle m^* -målelige mængder, og lad m være restriktionen af m^* til $\mathbb{L}$. Carathéodory's sætning giver, at $(\mathbb{R}, \mathbb{L}, m)$ er et målrum. Lemma 9 giver $\mathbb{I} \subseteq \mathbb{L}$. Da σ -algebraen frembragt af $\mathbb{I}$ er lig med Borel- σ -algebraen $\mathbb{B}(\mathbb{R})$ (jvf. Opgave 1.2), så giver Sætning 1.2 i noterne, at $\mathbb{B}(\mathbb{R}) = \sigma(\mathbb{I}) \subseteq \mathbb{L}$.

Endelig, hvis $-\infty \leq a < b < \infty$, så er $(a, b]$ et h -interval, og ved at udnytte Lemma 12 får vi

$$m((a, b]) = m^*((a, b]) = \ell((a, b]) = b - a. \quad \square$$

Ved at tage restriktionen af målet m til Borel- σ -algebraen $\mathbb{B}(\mathbb{R})$ får vi følgende korollar til Theorem 13:

Korollar 14 *Der findes et mål m defineret på σ -algebraen $\mathbb{B}(\mathbb{R})$, som opfylder*

$$m((a, b]) = b - a,$$

for alle a, b med $-\infty \leq a < b < \infty$.

Hovedsætning 5.1 i noterne siger, at målet m i Korollar 14 tillige er entydigt.

Eksistensen af Lebesguemålet på $\mathbb{R}^k$ kan vises på en tilsvarende, men mere besværlig, måde. Istedet vil vi, når tiden er moden, konstruere Lebesguemålet på $\mathbb{R}^k$ ved at bruge teorien for produktmål, som udvikles i noternes §6.

2 Fuldstændige mål

Målet i Carathéodory's Sætning — og dermed også Lebesguemålet m defineret på σ -algebraen $\mathbb{L}$ — har en særlig fin og nyttig egenskab kaldet fuldstændighed. Denne egenskab defineres formelt således:

Definition 15 *Et målrum $(X, \mathbb{E}, \mu)$ kaldes fuldstændigt, hvis alle μ -nulmængder ligger i $\mathbb{E}$.*

Bemærk, at $(X, \mathbb{E}, \mu)$ er fuldstændig, hvis og kun hvis det for alle $E \in \mathbb{E}$ med $\mu(E) = 0$, og alle $N \subseteq E$ gælder, at $N \in \mathbb{E}$. Af og til vil man sige, at μ er fuldstændig i betydningen $(X, \mathbb{E}, \mu)$ er fuldstændig, når X og $\mathbb{E}$ fremgår af sammenhængen.

Fuldstændige mål er diskuteret i opgaverne 3.15–3.18 i noterne. Fuldstændige mål er bekvemme at arbejde med, bl.a. p.g.a. følgende sætning, som til dels er bevist i Opgave 3.18.

Sætning 16 *Lad $(X, \mathbb{E}, \mu)$ være et fuldstændigt målrum, og lad $(Y, \mathbb{F}, \nu)$ være et vilkårligt andet målrum (ikke nødvendigvis fuldstændigt). Hvis $f: X \rightarrow Y$ er $\mathbb{E}$ - $\mathbb{F}$ -målelig, og hvis $g: X \rightarrow Y$ opfylder $g = f$ μ -n.o., så er g også $\mathbb{E}$ - $\mathbb{F}$ -målelig.*

Til ethvert målrum $(X, \mathbb{E}, \mu)$ kan man konstruere et nyt målrum $(X, \bar{\mathbb{E}}, \bar{\mu})$, som er fuldstændigt, og som opfylder $\mathbb{E} \subseteq \bar{\mathbb{E}}$ og $\bar{\mu}|_{\mathbb{E}} = \mu$ (se Opgave 3.17 eller Opgave 4 nedenfor). Dette nye målrum kaldes en *fuldstændiggørelse* af $(X, \mathbb{E}, \mu)$. Lebesguesmålet konstrueret i Theorem 13 er, som vist nedenfor, automatisk fuldstændigt, så vi får ikke brug for denne fuldstændiggørelsесmaskine.

Sætning 17 *Målrummet $(X, \mathbb{E}, \mu)$ fra Carathéodory's Sætning (Theorem 5) er fuldstændigt.*

Bevis: Vi benytter notationen fra Theorem 5, hvor bl.a. μ^* er et ydre mål på mængden X , $\mathbb{E}$ er mængden af μ^* -målelige mængder, og μ er restriktionen af μ^* til $\mathbb{E}$.

Lad $E \in \mathbb{E}$ og $N \subseteq E$ med $\mu(E) = 0$ være givet, og lad $A \in P(X)$. Da er

$$\mu^*(A \cap N) + \mu^*(A \cap \complement N) \leq \mu^*(E) + \mu^*(A) = \mu^*(A).$$

Betingelsen (2) er således opfyldt for N , så $N \in \mathbb{E}$. Dette viser, at μ er fuldstændig. $\square$

Korollar 18 *Lebesguemålet m defineret på σ -algebraen $\mathbb{L}$ (defineret i Theorem 13) er fuldstændigt.*

Bevis: Dette følger umiddelbart af Sætning 17, idet målrummet $(\mathbb{R}, \mathbb{L}, m)$ kommer fra et ydre mål via Carathéodory's Sætning. $\square$

Mængderne i σ -algebraen $\mathbb{L}$ kaldes *Lebesguemålelige mængder*. Alle Borel-delmængder af $\mathbb{R}$ er således Lebesguemålelige. Det omvendte gælder ikke. Faktisk har vi

$$\mathbb{B}(\mathbb{R}) \subsetneq \mathbb{L} \subsetneq P(\mathbb{R}). \quad (7)$$

Den første af disse ægte inklusioner kan ses ved en kardinalitetsbetragtning, idet $\text{card}(\mathbb{L}) = \text{card}(P(\mathbb{R}))$ og $\text{card}(\mathbb{B}(\mathbb{R})) = \text{card}(\mathbb{R})$. Den første af disse identiteter kan indsies ved at benytte Cantor's mængde Z (se Eksempel 5.22 i noterne). Mængden Z er kompakt (og dermed $Z \in \mathbb{B}(\mathbb{R}) \subseteq \mathbb{L}$), $m(Z) = 0$, og $\text{card}(Z) = \text{card}(\mathbb{R})$. Da $(\mathbb{R}, \mathbb{L}, m)$ er fuldstændig, har vi $P(Z) \subseteq \mathbb{L}$. Dette giver $\text{card}(P(\mathbb{R})) = \text{card}(P(Z)) \leq \text{card}(\mathbb{L}) \leq \text{card}(P(\mathbb{R}))$. Den anden kardinalitetsidentitet er noget mere kompliceret.

Den anden ægte inklusion i (7) følger umiddelbart af Vitali's Sætning (Sætning 5.30 i noterne).

En funktion $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$, hhv. $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{C}$, kaldes *Lebesguemålelig*, hvis den er $\mathbb{L}\mathbb{B}(\mathbb{R})$ -målelig, hhv. $\mathbb{L}\mathbb{B}(\mathbb{C})$ -målelig.

Alle Borelfunktioner $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ og $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{C}$ er således Lebesguemålelige (da $\mathbb{B}(\mathbb{R}) \subseteq \mathbb{L}$). Endvidere, hvis $f, g: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$, hvis f er Lebesguemålelig, og hvis $f = g$ m-n.o., så er g Lebesguemålelig ifølge Sætning 16.

Lad $[a, b]$ være et kompakt delinterval af $\mathbb{R}$, og sæt

$$\mathbb{L}([a, b]) = \{E \cap [a, b] \mid E \in \mathbb{L}\} \quad (= \mathbb{L}_{[a, b]}).$$

Det kan (ret nemt) vises, at $([a, b], \mathbb{L}([a, b]), m)$ er et fuldstændigt målrum, og at $\mathbb{B}([a, b]) \subseteq \mathbb{L}([a, b])$. I Opgave 3 nedenfor vises det, at $\mathcal{L}([a, b], \mathbb{L}([a, b]), m)$ indeholder alle Riemann-integrable funktioner $f: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$, og at Lebesgueintegralet stemmer overens med Riemannintegralet, når Riemannintegralet er defineret.

Der findes eksempler på Riemannintegrable funktioner, som ikke er Borelmålelige (se Opgave 4).

3 Opgaver

Opgave 1 Bevis Lemma 4.

Opgave 2 Lad X være en ikke-tom mængde, og definér $\mu^*: P(X) \rightarrow \mathbb{R}^+$ ved $\mu^*(\emptyset) = 0$ og $\mu^*(E) = 1$ for alle $E \in P(X) \setminus \{\emptyset\}$. Vis at μ^* er et ydre mål, og bestem alle μ^* -målelige delmængder af X .

Opgave 3 Lad $f: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ være en Riemannintegrabel funktion, hvor Riemannintegralet er defineret på sædvanlig vis ved hjælp af over- og undersummer.

(i) Vis at der findes følger af funktioner

$$s_1 \leq s_2 \leq s_3 \leq \cdots \leq f \leq \cdots \leq t_3 \leq t_2 \leq t_1,$$

hvor funktionerne s_j og t_j er på formen $\sum_{i=1}^n \alpha_i 1_{[x_{i-1}, x_i]}$, for passende inddelinger, $a = x_0 < x_1 < x_2 < \cdots < x_{n-1} < x_n = b$ af intervallet $[a, b]$, og for passende reelle tal $\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_n$, således at

$$\sup_n \int_{[a,b]} s_n dm = \int_a^b f(x) dx = \inf_n \int_{[a,b]} t_n dm.$$

(ii) Vis at der findes $g_1, g_2 \in \mathcal{L}([a, b], \mathbb{B}([a, b]), m)$, så $g_1 \leq f \leq g_2$ og

$$\int_{[a,b]} g_1 dm = \int_a^b f(x) dx = \int_{[a,b]} g_2 dm.$$

(iii) Vis at $g_1 = f = g_2$ m-n.o.

(iv) Vis at $f \in \mathcal{L}([a, b], \mathbb{L}([a, b]), m)$, og at

$$\int_{[a,b]} f dm = \int_a^b f(x) dx.$$

Opgave 4 Lad Z være Cantormængden (jvf. Eksempel 5.22 i noterne). Det erindres herfra, at Z er en kompakt delmængde af intervallet $[0, 1]$, at Z er overtællelig, og at $m(Z) = 0$.

- (i) Vis at $1_A: [0, 1] \rightarrow \mathbb{R}$ er Riemannintegrabel, og at $\int_0^1 1_A(x)dx = 0$ for enhver delmængde A af Cantormængden Z .
- (ii) Find et eksempel på en Riemannintegrabel funktion $f: [0, 1] \rightarrow \mathbb{R}$, som ikke er en Borelfunktion. [Vink: Mængden af Borel-delmængder af $\mathbb{R}$ er tællelig]

Opgave 5 Lad $(X, \mathbb{F}, \lambda)$ være et målrum. I analogi med definitionen af m^* (i Definition 7) defineres $\mu^*: P(X) \rightarrow [0, \infty]$ ved

$$\mu^*(A) = \inf \left\{ \sum_{j=1}^{\infty} \lambda(F_j) \mid F_j \in \mathbb{F}, \quad A \subseteq \bigcup_{j=1}^{\infty} F_j \right\}.$$

Formålet med denne opgave er at undersøge hvad denne definition fører til, og at sætte undersøgelsen af m^* i relief. Som et biprodukt får vi en fuldstændiggørelse af λ , men dette kan opnås betydeligt enklere ved at følge Opgave 3.17.

- (i) Vis at

$$\mu^*(A) = \inf\{\lambda(F) \mid F \in \mathbb{F}, \quad A \subseteq F\},$$

for alle $A \in P(X)$, og vis, at der til ethvert $A \in P(X)$ findes $F \in \mathbb{F}$ således, at $A \subseteq F$ og $\mu^*(A) = \lambda(F)$.

- (ii) Vis at μ^* er et ydre mål.

Benævn med $\mathbb{E}$ mængden af μ^* -målelige delmængder af X , og lad μ betegne restriktionen af μ^* til $\mathbb{E}$.

- (iii) Gør rede for, at $(X, \mathbb{E}, \mu)$ er et fuldstændigt målrum.
- (iv) Vis at $\mathbb{F} \subseteq \mathbb{E}$, dvs. at alle mængder F i $\mathbb{F}$ er μ^* -målelige.
- (v) Vis at $\mu(E) = \lambda(E)$ for alle $E \in \mathbb{E}$.
- (vi) Gør rede for, at $(X, \mathbb{E}, \mu)$ er en fuldstændiggørelse af $(X, \mathbb{F}, \lambda)$.
- (vii) Beskriv $(X, \mathbb{E}, \mu)$ i tilfældet, hvor $\mathbb{F} = \{\emptyset, X\}$ og hvor $\lambda(X) = 1$.
- (viii) Antag at λ er σ -endelig. Vis at $E \in \mathbb{E}$ hvis og kun hvis der findes $F \in \mathbb{F}$ således at den symmetriske difference $(E \setminus F) \cup (F \setminus E)$ er en λ -nulmængde.
- (ix) Beskriv $(X, \mathbb{E}, \mu)$ i tilfældet, hvor $\lambda(F) = \infty$ for alle ikke-tomme $F \in \mathbb{F}$. Vis at resultatet fra spørgsmål (viii) ikke holder generelt uden antagelsen om, at λ er σ -endelig.